

Otopine elektrolita – otopine električki *nabijenih* čestica koje provode *električnu struju*.

M. Faraday pokusima mjerenja provođenja izmjenične struje pokazao je da ioni ne nastaju provođenjem struje nego nastaju *disocijacijom* tvari i time je oborio prethodnu *hipotezu* da tvari daju *ione* (*ioni*, grčki $\equiv$ oni koji putuju) tek *pod djelovanjem električne struje*!

Postojanje iona bez provođenja struje se može predvidjeti i mjerenjem *koligativnih* svojstava vodenih otopina – neke tvari pokazuju drugačija koligativna svojstva od onih očekivanih na temelju njihovih molekulskih masa.

1 molalna vodena otopina KCl smrzava na $-3.27\text{ }^{\circ}\text{C}$ tj. pokazuje sniženje ledišta od $3.27\text{ }^{\circ}\text{C}$ iako je krioskopska konstanta za vodu je $K_k = 1.86\text{ K kg}^{-1}\text{ mol}$.

Kako je to moguće?

Sniženje ledišta je skoro dvostruko od onog očekivanog na temelju molekulske mase

$$(3.27 / 1.86 = 1.75)$$

Moguće ako se u otopini nalaze ioni K^+ i Cl^- umjesto molekula KCl.

Isto vrijedi i za sniženje tlaka para, povišenje vrelišta i osmotski tlak pri usporedbi veličina procijenjenih korištenjem izvedenih jednadžbi!

17. predavanje

van't Hoff uvodi korekcijski faktor i za ionizirajuće tvari:

$$i = \frac{\text{izmjereno koligativno svojstvo}}{\text{procijenjeno koligativno svojstvo bez ionizacije}}$$

Jednadžbe za izračunavanje povišenja vrelišta, sniženja krutišta i osmotskog tlaka treba ispraviti van't Hoffovim faktorom i :

Povišenje vrelišta: $\Delta T_v = i K_e b;$

Sniženje ledišta: $\Delta T_k = i K_k b;$

Osmotski tlak: $\Pi = i c R T.$

Ako je i povezan s disocijacijom čestica u otopini, tada vrijedi: $i \propto \alpha$

α je *stupanj disocijacije* definiran kao:

$$\alpha = \frac{\text{broj disociranih čestica}}{\text{ukupan broj čestica}} \quad (\times 100 \text{ u } \%). \quad i = \frac{\text{izmjereno koligativno svojstvo}}{\text{procijenjeno koligativno svojstvo bez ionizacije}}$$

17. predavanje:

Ako je N ukupan broj čestica, a z je broj čestica koje nastaju disocijacijom jedne nedisocirane čestice, tada je $N - \alpha N$ broj čestica koje nisu disocirale, a αNz je broj čestica nastalih disocijacijom, tj ukupan broj čestica u otopini je $N - \alpha N + \alpha Nz$.

$$i = \frac{N - \alpha N + \alpha Nz}{N} = 1 - \alpha + \alpha z$$

Pokusom određena vrijednost i omogućava izračunavanje stupnja disocijacije otopljene tvari:

$$\alpha = \frac{i - 1}{z - 1}$$

Stupanj disocijacije je moguće povezati s konstantom ravnoteže ionizacije slabe kiseline (ili slabe baze):

$$K_a \cong \frac{a_{\text{H}_3\text{O}^+(\text{aq})} \cdot a_{\text{A}^-(\text{aq})}}{a_{\text{HA}(\text{aq})}} = \frac{\alpha^2 c^2}{(1 - \alpha)c} = \frac{\alpha^2 c}{1 - \alpha}$$

17. predavanje:

Arrheniusova teorija elektrolitičke disocijacije

Otapanjem u vodi, elektroliti disociraju na ione.

Svante Arrhenius

Nobelova nagrada 1903.

Ioni nastaju otapanjem elektrolita.

Objasnio anomaliju koligativnih svojstava

Jedan od osnivača fizikalne kemije

Ioni su u vodi *hidratirani*, obavijeni molekulama vode koje su za njih vezane *ion-dipolnim ili kovalentnim vezama*.

Stupanj hidratacije tj. jakost veze i broj vezanih molekula vode ovisi o veličini i naboju iona. Što je ion manji i njegov naboj veći to je jače hidratiziran

Kationi su načelno *jače hidratirani* nego anioni jer im je *manji promjer*!

Ion	$\Delta_h H / \text{kJ mol}^{-1}$
Cs ⁺	-255
Li ⁺	-506
H ⁺	-706
Mg ²⁺	-1907
Al ³⁺	-4638
F ⁻	-506
I ⁻	-297

Ovisnost van't Hoffovog koeficijenta o molalnosti

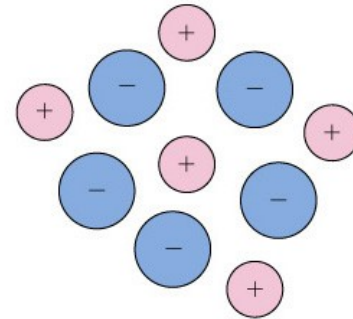
Otopljena tvar	$b/\text{mol kg}^{-1}$					
	1.0	0.10	0.010	0.0010	...	∞
NaCl	1.81	1.87	1.94	1.97	...	2
MgSO ₄	1.09	1.21	1.53	1.82	...	2
Pb(NO ₃) ₂	1.31	2.13	2.63	2.89	...	3

Iznosi i mijenjaju se s koncentracijom i sa razrijeđenjem se približavaju graničnim vrijednostima

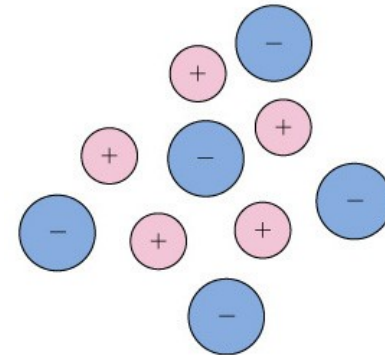
Arrheniusova teorija elektrolitičke disocijacije ne objašnjava ponašanje koncentriranih elektrolitskih otopina

Debye i Hückel

- 1923
  - Ioni u otopini nisu neovisni jedni o drugima
  - Svaki ion je okružen ionima suprotnog naboja
  - Pokretljivost iona je umanjena zbog ionske atmosfere

(a)

(b)

17. predavanje:

Termodinamička svojstva iona u otopini

Interakcije među ionima u otopini su tako snažne da se čak i u vrlo razrijeđenim otopinama molaliteti moraju zamijeniti aktivitetima (djelatni molaliteti ili koncentracije), tj. **$b = a$ za $b < 10^{-3} \text{ mol kg}^{-1}$** .

Odnos aktiviteta i molaliteta dan je izrazom: $a = \gamma \frac{b}{b^0}$ **aktivitet nema jedinice**

Standardno stanje je zamišljena otopina molaliteta $b^0 = 1 \text{ mol kg}^{-1}$ u kojoj bi se ioni ponašali savršeno (nema nikavih interakcija) te bi im molalitet i aktivitet bili brojčano jednaki.

Koeficijent aktiviteta, γ , ovisi o sastavu, molalitetu i temperaturi *otopine*.

$$\gamma \rightarrow 1 \quad \text{odnosno} \quad a = \frac{b}{b^0} = \gamma b \quad \text{kad} \quad b \rightarrow 0.$$

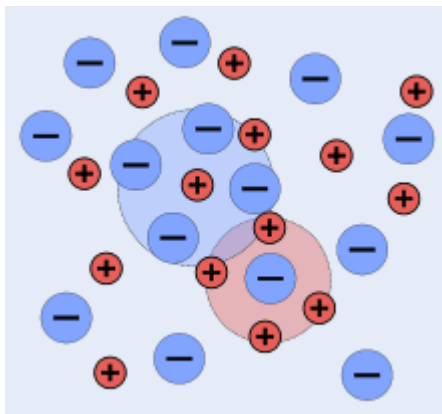
Sva odstupanja od savršenog ponašanja otopine sadržana su u koeficijentu aktiviteta

Prosječni koeficijent aktiviteta

- Uveden je prosječni koeficijent aktiviteta iona, $\gamma_{\pm}$, kao geometrijska sredina koeficijanta aktivitete kationa i aniona u otopini.
- Pokusima je nemoguće razdvojiti produkt $\gamma_+ \gamma_-$ u pojedinačne koeficijente aktiviteta
  - Za 1,1 elektrolit $\gamma_{\pm} = (\gamma_+ \gamma_-)^{1/2}$.
  - Za elektrolit $M_p X_q$ $\gamma_{\pm} = \sqrt[p]{\gamma_+^p \gamma_-^q}$

17. predavanje:

Izračunavanje koeficijenata aktiviteta - Debye-Hückel-ov granični zakon

Slika otopine elektrolita u skladu s Debye-Hückelovom teorijom o nastojanju aniona da se nađe u blizini kationa i vice versa. Sfera jednog kationa je prikazana plavim krugom a sfera aniona roze krugom. Ion u središtu je središnji ion, a prostor u kojem suprotno nabijeni ioni brojem nadmašuju ione istog naboja kakav ima središnji ion, zovemo ionski oblak ili ionska atmosfera. Ioni se neprekidno kreću i slika pokazuju vremensko uprosječenje rasporeda čestica.

$$\log \gamma_{\pm} = -|z_+ z_-| A \sqrt{I}$$

$$I = \frac{1}{2} \sum z_i^2 \frac{b_i}{b^0}$$

Osnovne postavke:

- Kulonska privlačenja i odbijanja iona u otopini glavni su uzrok odstupanja od savršenog ponašanja.
- Ioni suprotnog naboja se privlače pa će se u prosjeku anioni češće naći u blizini kationa i *vice versa*.
- Djelovanje kulonske sile opada linearno s razmakom među česticama.
- Odstupanja od savršenog ponašanja otopina opažaju se i pri relativno niskim koncentracijama iona

17. predavanje:

Uvid u ponašanje iona u otopinama može se steći mjerenjem *električne provodljivosti*.

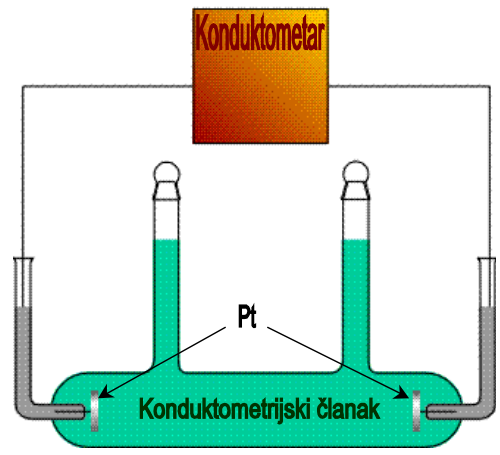
Primjerice uvid u:

- *interakcije iona s otapalom*
- *međuionske interakcije*
- *brzine migracija iona u tekućem mediju i slično.*

Električna provodljivost iona, G , u otopinama predstavlja recipročnu vrijednost električnog otpora R , što ga otopina pruža protoku struje kroz nju.

$$G = \frac{1}{R}$$

Električnu provodljivost najjednostavnije je mjeriti u **konduktometrijskom članku** koji je uklopljen u jednu granu *Wheatstovog mosta*, tzv. **konduktometra**.

17. predavanje:

Otpor što ga vodič struje (kovina) pruža protoku električne struje ovisi o vrsti, dužini i poprečnom presjeku vodiča kroz koji struja teče:

$$R = \rho \frac{l}{A}$$

$\rho \equiv$ otpornost tvari (ovisi o prirodi tvari)

Za otopine, gornju jednadžbu možemo preoblikovati tako da je provodljivost ionske otopine dana izrazom:

$$G = \frac{1}{R} = \frac{1}{\rho} \frac{A}{l} = \frac{\kappa}{C}$$

- $\kappa \equiv$ električna provodnost je izražena jedinicom S·m⁻¹
- $C \equiv$ konstanta konduktometrijskog članka (m⁻¹)
- $l \equiv$ razmak među elektrodama (m)
- $A \equiv$ površina elektroda (m²)

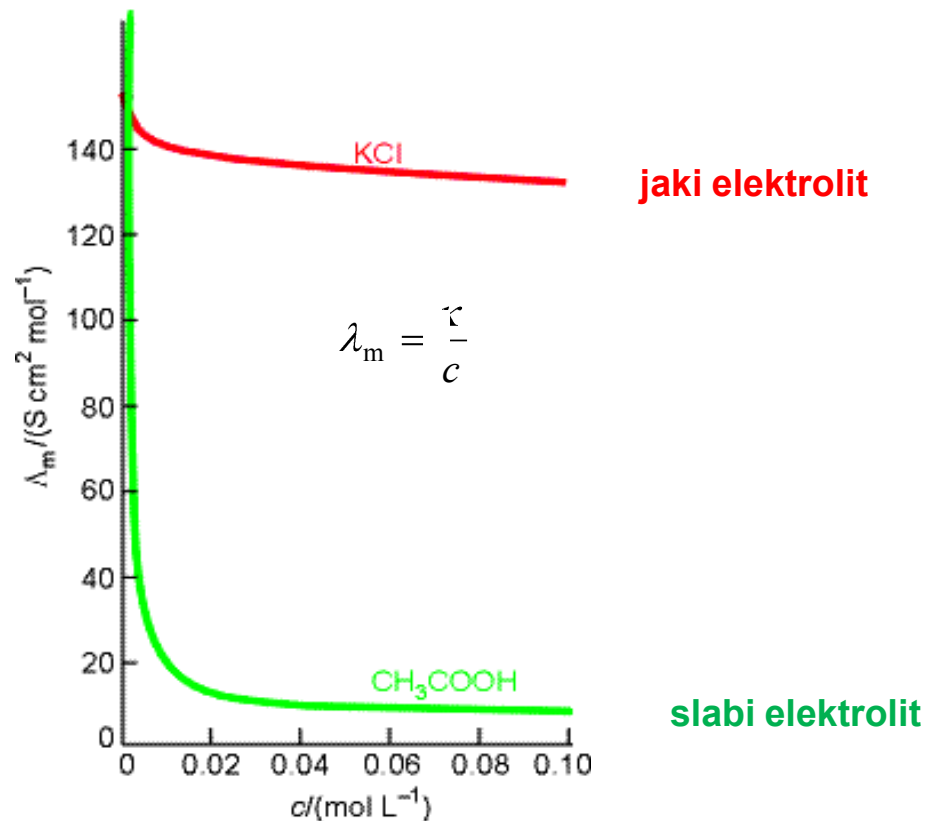
Električna provodljivost otopine ovisi o svojstvima konduktometrijskoga članka (kroz C) i svojstvima otopine (kroz κ).

Pod svojstvima otopine podrazumijevamo vrstu elektrolita otopljenog u otopini i broj iona (koncentracija) u otopini ulivenoj u konduktometrijski članak.

Molarna provodnost λ_m (S m² mol⁻¹) je omjer provodnosti i koncentracije otopljenog elektrolita.

$$\lambda_m = \frac{\kappa}{c}$$

Ovisnost provodnosti o koncentraciji

Molarna provodnost ovisi o koncentraciji

Spojeve koji pokazuju **veliku** provodnost (mnogo iona prisutnih u otopini) zovemo **jaki elektroliti**,

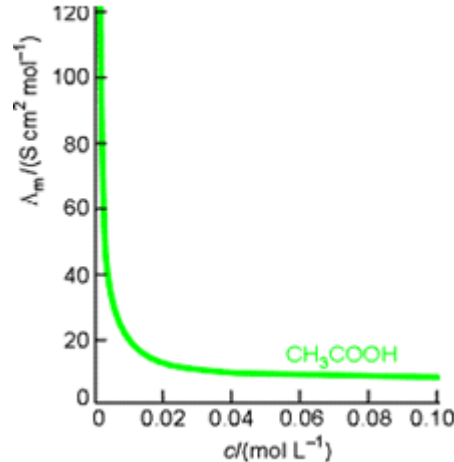
Spojeve **male** provodnosti (malo iona prisutnih u otopini) zovemo **slabi elektroliti**.

17. predavanje:

Slabi elektroliti

Mogući razlog ovisnosti provodljivosti o koncentraciji je da broj iona (oni provode električnu struju) ne mora biti srazmjeran koncentraciji elektrolita.

Broj iona u vodenoj otopini CH_3COOH nije razmjeran koncentraciji zato jer se stupanj disocijacije α smanjuje porastom koncentracije.

Elektrolit CH_3COOH je *potpuno disociran pri beskonačnom razrijeđenju* (pri beskonačno maloj koncentraciji nema interakcije između iona) a njegova molarna provodnost u takvoj otopini je *granična molarna provodnost*, λ_{∞}

U stvarnoj otopini je samo **dio elektrolita prisutan u obliku iona**, ovisno o stupnju disocijacije α , a izmjerena molarna provodnost u takvoj otopini jednaka je

$$\lambda_{\text{m}} = \alpha \cdot \lambda_{\infty}$$

Mjerenjem molarne provodnosti moglo bi se izračunati **konstantu ionizacije** slabog elektrolita jer je povezana sa stupnjem disocijacije.

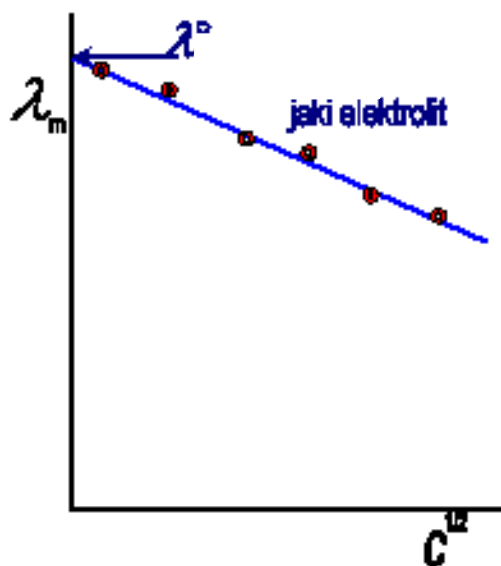
$$\alpha = \frac{\lambda_{\text{m}}}{\lambda_{\text{m}}^0} \longrightarrow K_{\text{a}} = \frac{\alpha^2 c}{1 - \alpha}$$

17. predavanje:

Jaki elektroliti

Molarna provodnost jakih elektrolita također se smanjuje porastom njihove koncentracije!!!

Jaki elektroliti su **ionizirani**, odnosno svi su u vodenim otopinama potpuno **disocirani**. Razlog smanjenju molarne provodnosti s porastom koncentracije otopljenog elektrolita **ne može biti** ovisnost njihovog stupnja disocijacije α o koncentraciji.

Mjerenjem molarne provodnosti jakih elektrolita u ovisnosti o koncentraciji, moguće im je odrediti λ^0 .

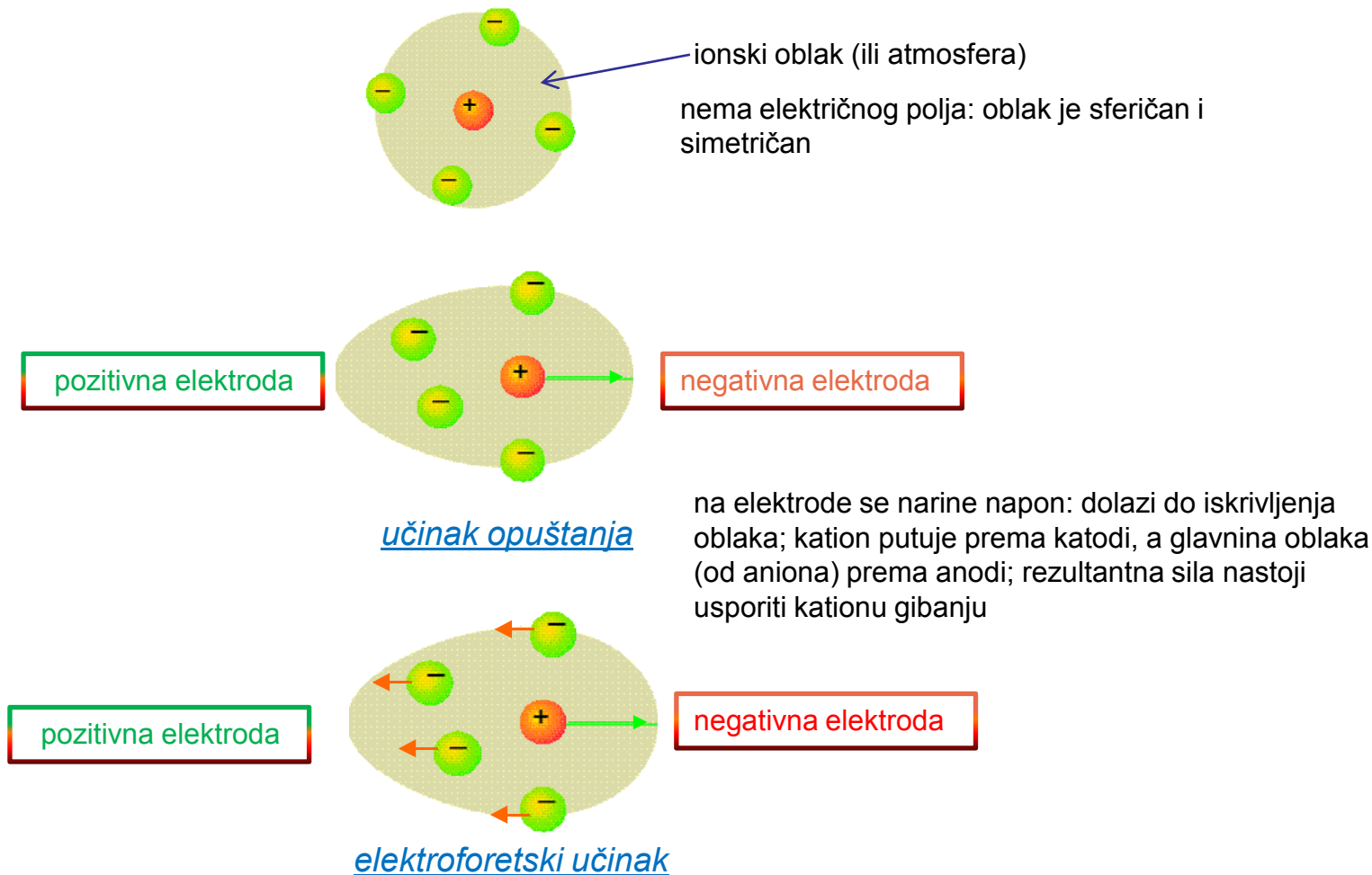
Molarna provodnost jakih elektrolita (soli, jakih kiselina i jakih baza) pokazuje **pravocrtnu** ovisnost o drugom korijenu koncentracije otopljenog elektrolita.

$$\lambda_{\text{m}} = \lambda^0 - k \sqrt{c}$$

Kohlrauschova jednačba

17. predavanje:

Objašnjenje Kohlrauschovog zakona

nastaje zbog toga što su ioni međusobno povezani djelovanjem sila ion – molekule otapala i djelovanjem menumolekulskih sila otapala (javlja se i sila trenja koja koči ion u kretanju u električnom polju)
- elektroforetski efekt se smanjuje razrijenjenjem otopine elektrolita; raste Λ

17. predavanje:

λ nekih jakih elektrolita na 25 °C

elektrolit	λ /S·m ² ·mol ⁻¹	elektrolit	λ /S·m ² ·mol ⁻¹	$\Delta \lambda$ /S·m ² ·mol ⁻¹
KCl	0.01300	NaCl	0.01089	0.00211
KNO ₃	0.01263	NaNO ₃	0.01052	0.00211
½K ₂ SO ₄	0.01330	½Na ₂ SO ₄	0.01119	0.00211
KCl	0.01300	KNO ₃	0.01263	0.00037
NaCl	0.01089	NaNO ₃	0.01052	0.00037
LiCl	0.00989	LiNO ₃	0.00952	0.00037

- u jako razrijeđenim otopinama ioni koji sačinjavaju elektrolit sudjeluju u ukupnoj provodljivosti neovisno jedan o drugom
- posljedično, λ (elektrolit) = λ (kation) + λ (anion)
- iz Kohlrauschove jednadžbe nemoguće je odrediti pojedinačne molarne provodnosti kationa i aniona
- biranim kombiniranjem λ vrijednosti jakih elektrolita moguće je izračunati λ vrijednosti slabih elektrolita koji ne slijede Kohlrauschov zakon.

17. predavanje:

Primjer: izračunavanje λ_{HAc} za octenu kiselinu, HAc.

$$\lambda_{\text{HAc}} = \lambda_{\text{NaAc}} + \lambda_{\text{HCl}} - \lambda_{\text{NaCl}} = \lambda_{\text{H}^+} + \lambda_{\text{Ac}^-}$$

Izračunana je eksperimentalno *nedostupna* vrijednost λ_{HAc} .

Na temelju Kohlrauschovih pokusa može se zaključiti da je ukupna molarna provodnost nekog elektrolita zbroj neovisnih molarnih provodnosti njegovih kationa i aniona,

$$\lambda_{\text{elektrolit}} = \lambda_{\text{kationi}} + \lambda_{\text{anioni}}$$

Granične molarne provodnosti nekih iona na 25 °C

ion	H ⁺	Rb ⁺	K ⁺	Na ⁺	Li ⁺	F ⁻	Br ⁻	I ⁻	OH ⁻
$\frac{\lambda^0}{\text{mS m}^2 \text{ mol}^{-1}}$	34.96	7.78	7.35	5.01	3.87	5.54	7.81	7.68	19.91

Grothussov mehanizam

17. predavanje:

Prosječni koeficijent aktiviteta

